

verkligen i samklang med sin och vår tradition? «Kortsluter» han inte soterio- genom ontologin?

Volf granskar inte bara de katolska och ortodoxa kyrkoutkasterna med hänsyn till deras något bräckliga postulat om kyrkans helhet, utan även den protestantiska och särskilt sin egen frikyrkliga tradition med hänsyn till individualismens avgrund. Mot dessa viktiga tre framlägger han sin egen kyrkomodell.

Dess hjärta bildar förhållandet mellan person och gemenskap, vilket Volf tänker sig i analogi med de tre gudomshypostasernas relationala och perikoretiska (ömsesidigt integrerade) personalitet. Även om förf. är väl medveten om trinitetstankens begränsade räckvidd hävdar han triniteten inte bara som «ram» utan som «modell» för sin kyrkosyn. I enlighet med sin läromästare J. Moltmann (för vilken f.ö. studien 1993 lades fram som en habilitationsskrift) — och egentligen även med Ratzinger och Zizioulas — möter vi här ändå till slut en ontologisk grundläggning av teologin.

De starka invändningarna mot en sådan har debatterats tidigare, och de gäller dessvärre även kyrkosynen, som man knappast kan deducera ur påståendena om varat allena. Särskilt allvarligt framstår för mig i globaliseringens tidevarv den otillräckliga — kontextuellt oupplysta — reflektionen över skapelsemysteriets betydelse för teo- och ekklesiologin, samt den endast antydda soteriologiska och etiska dimensionen av den kyrka som för G. Aulén i minst lika dramatiska tider var ett «redskap för utbredandet av Guds rike». Fastnar Volfs utkast trots all sin elegans i det mäktiga materialets och lärofaderns dilemma, där ontologin skymmer soteriologin, och där påståendena om Guds väsen inskränker erfarenheten och tolkningen av Guds verk?

Mest relevant för den ekumeniska processen ter sig förf.s krav på öppenhet och reciprocitet i de olika kyrkosamfundens syn på sig själva och varandra. Ekumeniken utvecklas därmed äntligen från ett kyrkopolitiskt maktredskap till ett slagkraftigt teologiskt kriterium för en «ny katolicitet» (jfr. även min recension av R. J. Schreier i STK 4/1999, s. 174). Även Volfs tvärvetenskapligt informerade — ibland något luftigt (pro)gnosticerande — sammanknytning av den kristna och den moderna relationala antropologin med kyrkans gemenskapstanke och sociala omfält övertygar, trots att samhällsvetenskapens tolkningar inte tillräckligt beaktas.

Till skillnad från de förment representativa modellerna erbjuder Volfs helgjutna och målmedvetet formulerade utkast varken sista ordet eller en option på helheten. Som ett slipat bidrag till en försummad diskurs — som hittills i alldeles för hög grad överlätits åt hovteologerna — hör «Trinitet och gemenskap» till de mest lysande och vitaliserande nyorienteringarna på

färden mot en ny ekumenisk-katolsk kyrka i dess tredje årtusende.

Sigurd Bergmann

David S. Cunningham: *These Three Are One: The Practice of Trinitarian Theology*, xiii + 368 sid. Malden and Oxford: Blackwell, 1998.

David Cunninghams bok om den kristna treenighetsläran är minst sagt så prydligt strukturerad som man kan vänta sig av en trinitarisk teolog: tre delar, vilka i sin tur består av vardera tre kapitel, därefter tre appendix. I första delen behandlas «trinitariska trosföreställningar», varmed läsaren bjuds på en orientering bland såväl samtida treenighetsteologier som de klassiska kristna gudslärorna. I del två fördjupas diskussionen, då författaren reflekterar vidare över ett antal karaktäristika eller dispositioner hos Gud som treenighetsläran tycks implicera. Cunningham beskriver dessa som «trinitariska dygder», och menar att även människan, genom Kristus, är kallad att omfatta dem. Som avslöjas av bokens undertitel, så ligger tyngdpunkten i del tre med rubriken «trinitariska praktiker». Denna del är följaktligen ett försök att knyta an de mer teoretiska diskussionerna i bokens första delar till det praktiska planet genom att ställa frågan «Vad innebär tron på Guds treenighet för det konkreta gestaltandet av ett kristet liv?».

När man beskådat bokens nästan överprydliga «trinitariska» uppläggning undrar man lätt över huruvida innehållet verkligen kan få fritt spelrum. Dessa funderingar försvinner emellertid då man börjar läsa, och man konstaterar snart att Cunninghams bok utgör vare sig någon konventionell eller tunggrodd utläggning av treenigheten. Det dröjer heller inte länge innan man som läsare blir klar över den problematik som tycks utgöra fokus för Cunninghams intresse, nämligen den inom postmoderniteten så tongivande frågan «Hur förena mångfald och enhet?» Att diskussionerna kring denna betydelsefulla fråga ständigt tenderar att låsa sig i ömsesidigt uteslutande positioner är ett bara alltför välbekant faktum. Mot den bakgrunden är Cunninghams bok på många sätt tankeväckande, då den i en mycket nyanserad och opolemisk ton söker åstadkomma en konstruktiv lösning på problemet, genom att tänka om hela frågeställningen utifrån den kristna treenighetstanken.

Cunninghams «kontraintuitiva tes» är, helt kort, att någonting kan vara *tre* och *en* på samma gång, utan att mångfalden därmed utplånas: «The doctrine of the Trinity calls into question our assumption that the categories of oneness and difference are incommensurable, incompatible, or even necessarily in tension with one another» (s. 8). För att förtydliga sitt resonemang

använder Cunningham bl.a. det musikteoretiska begreppet *polyfoni*, vilket just anger hur mångfalden av *olika* men icke-exkluderande teman tillsammans utgör förutsättningen för den musikaliska *enheten*, vilken alltså inte skulle existera om samtliga teman vore identiska. Annorlunda uttryckt, så är *enheten* mest genuint «en» när den är konstituerad av ständig självdifferentiering, liksom mångfalden ytterst sett blir reell först då den utmärks av någon form av konvergens.

Dessa teoretiska reflektioner är i sig naturligtvis inte oväsentliga. Intressanta blir de emellertid först då man utlägger vad exakt de innebär på en mer innehållslig nivå. Här blir förväntningarna stora på Cunningham, inte minst sedan han redan i bokens inledande skede deklarerar sin egen leda inför all akademisk litteratur som på ett abstrakt och generellt plan hyllar devisen «mångfald inom enheten» men sällan specificerar vilka implikationer detta har på det partikulära planet. Man behöver emellertid inte bli besviken på Cunningham, och här ligger en stor förtjänst med hans bok. Cunningham tillämpar sin «kontra-intuitiva tes» på ett spektrum av ämnesområden som är minst sagt imponerande i sin vidd, och vars enda möjliga nackdel är att det gör (den på ytan så välstrukturerade) boken något spretig. Jag får här nöja mig med att återge några få exempel av de teman boken tar upp.

Vad betyder tron på Guds treenighet exempelvis för vårt sätt att läsa bibeln? Detta diskuterar Cunningham utifrån begreppet «polyfon hermeneutik» och framhåller hur den kristna traditionen under större delen av historien praktiserat polyfona läsningar av bibeln, dvs. läsningar där en mängd tolkningar av en och samma text tillåts existera i harmoni och komplementaritet med varandra. Detta i kontrast till den «hermeneutiska absolutism» som utvecklas under moderniteten. Ett väsentligt motiv bakom strävan efter «den enda rätta tolkningen», spekulerar Cunningham, har förmodligen varit rädslan för hermeneutisk anarki, en rädsla han avvisar som ogrundad, då varje läsning alltid är insatt i en retorisk kontext. Men polyfoni i förhållande till vårt sätt att läsa bibeln innebär inte bara att skilda tolkningar tillåts existera och berika varandra, utan är även ett redskap för den enskilda tolkningen. Cunningham exemplifierar med en rad eleganta utläggningar av evangelietexterna, bl.a. av hur de till synes oförenliga motiven makt, frestelse och lydnad förenas i Kristus på ett sätt som radikalt utmanar vårt sätt att förstå makt som något absolut eller tyranniskt, vilket enbart kan erhållas på den andres bekostnad.

Ett annat område där tron på att «tre kan vara en» har en mängd implikationer är liturgin, och i det här sammanhanget diskuterar Cunningham allt från kyrkorummets arkitektur till barnens plats i gudstjänsten. Här skall jag kort nämna något om hans diskussion om

hur vi kan tala om Gud. Detta är ett tema som är centralt inom den moderna teologin, men som också utgör ett aktuellt problem inom många enskilda församlingar. Problemet med de diskussioner som förs inom området är att de ofta låser sig i ofruktbara dikotomier där traditionalism ställs mot modernisering, manligt mot kvinnligt, etc., och där den grundläggande drivkraften tycks vara strävan att uppnå slutgiltig konsensus kring ett exakt språkbruk. Den väsentliga fråga som aldrig ställs är huruvida det i själva verket är önskvärt att uppnå en sådan konsensus; *behöver* alla alltid säga samma sak på samma gång? Och utifrån den väsentliga insikten att mening skapas retoriskt och har mer att göra med åhörarnas partikulära livshistorier än med talarens intentioner, kan man gå ytterligare ett steg och fråga sig om vi ens kan veta att vi säger «samma» sak när vi talar till skilda publik. Den väsentliga poäng Cunningham söker lyfta fram är att vårt sätt att tala om Gud måste vara inlyssnande och lyhört inför den enskilda åhörarskarans partikularitet. Olika kulturer och grupper behöver ibland skilda språk för att uttrycka sin tillbedjan, ord som förknippas med kärlek hos någon, kan stå för tvång och förtryck hos andra, osv.

Till de mest givande delarna av boken hör diskussionen om «body matters», där Cunningham diskuterar flera frågor som tillhör just den kategori där teologer ofta undlåter explicita ställningstaganden. Att «relationism» utgör ett huvudtema inom trinitarisk teologi är välbekant. Men, noterar Cunningham, det är anmärkningsvärt få teologer som diskuterat våra *kroppsliga* relationer utifrån treenighetsläran. Utgångspunkt för det aktuella avsnittet är följaktligen att dogmen om treenigheten kan hjälpa oss förstå och värdera även våra kroppsliga relationers natur, vilket naturligtvis inkluderar sexuella relationer. Vad Guds treenighet markerar är en kärlek som innebär total överlåtelse åt den andre, och samtidigt ett mottagande av den andres kärlek som en ren gåva. Denna förståelse av kärlek som ömsesidig participation utesluter naturligtvis relationer som inrymmer våld, förtryck och hierarkier, kort sagt, relationer där den andres annanhet utplånas. När Cunningham går in på diskussionen om sexuell läggning förblir han trogen sitt resonemang i konstaterandet att «God manifests yearning, desire and love for the *otherness* of the other, but this otherness is not limited to — nor does it necessarily even involve — questions of sexual differentiation» (s. 300). Denna «trinitariska» diskussion kring kroppslighet och sexualitet gör, tillsammans med en mängd andra givande diskussioner kring bl.a. miljö, konsumism och våld, Cunninghams bok till ett intressant och högst läsvärt bidrag inom samtida treenighetsteologi.

Slutligen några kritiska kommentarer. Jag har redan antytt att boken trots sin välstrukturerade uppläggning emellanåt tenderar att bli osammanhängande.

Känslan jag får när jag läser, är att Cunningham, som onekligen är väl bevandrad inom en mängd olika kunskapsfält, i sin iver att inkludera och kommentera alla dessa fält ofta tappar bort den röda tråden. Det blir helt enkelt lite för mycket av allting på en gång, och boken skulle förmodligen vinna en del på att reducera antalet teman och i stället diskutera varje ämne mer utförligt. Vad beträffar Cunninghams resonemang rent innehållsligt, är han föredömlig i sin förmåga att söka nya, konstruktiva utvägar ur diskussioner som gått i baklås. Vid ett par tillfällen tenderar han dock att falla in i det slags dikotomiska strukturer han själv så kraftfullt avvisar. Detta händer exempelvis då han diskuterar begrepp som «individnen» och «nationalstaten», vilka båda utgör centrala föremål för kritik i boken. Även om jag ofta håller med Cunningham i sak, blir hans resonemang problematiskt då han använder dessa begrepp som vore de helt odifferentierade. För att den kritik han vill föra fram skall bli kärnfull krävs helt enkelt att han specificerar dessa begrepp ytterligare, något han på andra ställen i boken på ett berömvärt sätt visat sig fullt kapabel till.

Jayne Svenungsson

Gustav Strömsholm: *De homosexuella som kyrklig spelbricka. En analys av aktörerna, aktionerna och debatterna i Finland år 1993. 377 sid. Åbo Akademis förlag, Åbo 1997.*

Onaturlig—onormal—deformerad—pervers—sjuk—syndig—ogudaktig—kaotisk—satanisk.

Några axplock ur den skörd av omdömen som riktas mot homosexuella av en del kristna. En hel del visar det sig i den avhandling som Gustav Strömsholm gjort för att belysa hur homosexuella används som en spelbricka i kyrkliga strider med flerbottnade motiv. Det är främst biblicistiska kristna inom den evangelisk-lutherska kyrkan i Finland som år 1993 kraftfullt agerar mot ärkebiskop John Vikström. Han anmäls för irlära, namninsamlingar startar. Man kräver ärkebiskopens avgång. Allt för att Vikström i en radiointervju sagt att i det pluralistiska samhället även homosexuella har rätt till sina liv, även om kyrkan inte stöder deras förhållanden eller ger dem sin välsignelse. Inte heller åligger det de kristna att döma och säga att dessa människor inte kommer till himlen.

Diskussionerna går heta på ledarsidor, kolumner och insändarsidor i både den profana och kyrkliga pressen. Strömsholms avhandling undersöker varför olika grupper agerade kring homosexualitet i Finland 1993 som de gjorde och vilka syften de egentligen hade. Den politiska bakgrunden var att Seta (Föreningen för Sexuellt likaberättigande) krävde partnerskap, vigsel och adoptionsrätt.

Strömsholm arbetar utifrån tanken att det finns tre arenor, den politiska, den journalistiska och den kyrkliga, som de olika aktörerna agerar på. Arbetet är kronologiskt upplagt, då hans hypotes är att den ena händelsen eller aktionen resulterar i det som sedan sker. Han misstänker att vissa saker sker i «det främre rummet» medan det samtidigt pågår andra maktstrider i «det bakre rummet». Att de teologiska tvisterna kanske inte alltid primärt rör det som debatteras. Härav titeln: *De homosexuella som kyrklig spelbricka*. De homosexuellas krav och livssituation kommer snabbt i bakgrunden och kampen rör sig snarare om bibelns auktoritet och om hur kyrkan ska se ut. De som är emot ärkebiskopen och homosexuella återfinns främst i den inomkyrkliga Paulussynoden och grupperingar färgade av olika väckelserörelser. Kvinnopräststriden är förlorad, nu skärper man sina vapen för nästa kamp — mot de homosexuella för en renlärig kyrka och en rätt-trogen bibeltolkning.

Den samlade kyrkliga pressen är i huvudsak mot ärkebiskopen och homosexuella, medan den profana ställer upp bakom ärkebiskopen. Den profana pressen vill, även om det sker omedvetet, menar Strömsholm, skydda folkkyrkotanken. Det är deras agerande i det bakre rummet.

Det är sällan man har möjlighet att få en hetsig debatt och dess aktörer så ingående belyst. Inte minst med anledning av många kyrkors och samfunds skarpa reaktioner mot Svenska kyrkans ärkebiskop K.G. Hammar, i början av hösten 98, är avhandlingen mycket aktuell och relevant. Även här är det ärkebiskopens uttalanden i samband med homosexuella som bl.a. har lett till krav på hans avgång som ledare för Sveriges Kristna Råd. Är det hotet om splittring i det ekumeniska arbetet som är dessa aktörers bakre rum? Hur kommer det sig i så fall att flertalet av dessa kyrkor och samfund inte ser kvinnor som präster som ett lika stort hot? Eller gör de det? Med dessa i Sverige nu aktuella debatterna blir det extra spännande läsning i Strömsholms avhandling om situationen i Finland 1993. Det finns många paralleller som kan dras och många funderingar inför hur framtiden ska gestalta sig. Kommer debatterna en dag att bli öppna diskussioner, där respekt inte bara blir ett ord utan en verklighet? Var det sista gången vi hörde företrädare för de kristna kyrkorna och samfunden i svensk TV — Siewert Öholms Debattakuten — applådera dödsstraff för homosexuella?

Avhandlingen är ett sociologiskt inriktat arbete, med mängder av intervjuer, statistik och analyser. Det är en ytterst detaljerad redovisning av skeendet under året. Strömsholm har en journalistisk driven stil, där handlingen stundom känns spännande likt en deckare. Hans noggrannhet är ambitiös, men dessvärre känns den